

במבט הסטורי, רואים שהצדק היה עם הישיבות של ליטא, שהרי גדולי התורה האלו הם שמסרו נפשם להקים עולה של תורה בארץ ישראל, בארה"ב ובמערב אירופה אחרי השואה הנוראה, נס לא פחות מהקמת מדינת ישראל. הישיבות האלו, שגדולים אלו עמדו בראשם, הם הכח המוביל לכל חיי התורה היום, ובלעדיהם היתה משתכחת תורה מישראל ח"ו.

פרופ' לב טוען שההתבוללות ביהדות ארה"ב היתה מהירה ומדהימה, אף שהיו ביניהם יוצאי ישיבות ממזרח אירופה, ו"גם יוצאי ישיבות רוסיה וליטא לא החזיקו מעמד תחת השלטון הקומוניסטי, בניגוד לחוגים אחרים כמו חב"ד או יהדות גרוזיה". אולי יש קצת צדק בדבריו, אבל לפי מיטב ידיעתי, היחיד שהצליח לגדל שני דורות של תלמידי חכמים מאחורי מסך הברזל הוא הרב בן-ציון חיים זילבר זצ"ל רב שהיה חניך ישיבת סלבודקה בליטא. בנו רב יצחק זילבר, ונכדו רב בן-ציון זילבר היו שניהם בקיאים בש"ס בברית המועצות עוד לפני עלייתם ארצה, ושניהם הקפידו על קלה כחמורה תחת השלטון הקומוניסטי. השפעתו הברוכה של אדם גדול כמו ר' יצחק זילבר על מאות בעלי תשובה רוסים הוא מן המפורסמות, וכן הרב אברהם מילר זצ"ל, תלמידו של החפץ חיים היה רבם ומלמדם של בעלי תשובה במוסקבה, ובווראי שיש עוד כאלו.

נכון שהרבה גדולים לא למדו אף פעם בישיבה, כרשימה שכותב פרופ' לב, אבל לומר ש"הגדולים האמיתיים" לא צמחו בישיבות זה פשוט לא נכון. הרב אברהם יצחק הכהן קוק למד בישיבה והרב איסר זלמן מלצר, הנצי"ב והחפץ חיים, הרב חיים עוזר גרודזנסקי והרב א"א רסלר, הרב יעקב קמינצקי והרב אהרן קוטלר, הרב יחזקאל אברמסקי והסטייפלר. הלא הם גדולים אמיתיים ביניהם גם ראשי ישיבות וגם רבנים. האמת היא שלהבריל, היו גם גדולי מדע וטכנולוגיה שלא למדו באוניברסיטה. לא הנרי פורד ולא טאמס אדיסון, הכומר מנרל שגילה את חוקי התורשתיות, גם אם למד באוניברסיטה, הרי שלא למד מדע. אינשטיין עשה עבודה יותר חשובה בזמן שהוא עבד בתור פקיד ממשלתי ממה שהוא עשה בתור פרופסור, ועוד ועוד. אבל האם מפני זה אפשר להחליט שיש מקום טוב יותר לגדל מדענים מהאוניברסיטאות?

פרופ' לב כותב שהישיבות לא הצליחו להמשיך את שיטת תורת המוסר. הוא מביא לזה סמך מרברי הרב יעקב קמינצקי זצ"ל, אחרי מותו של הרב אברהם גרודזנסקי המשגיח בישיבת סלבודקה "תמה תקופת תנועת המוסר ולא תקום עוד". רברים אלו הם בבחינת המשנה בסוטה "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא". ובכל זאת, היו ענוים ויראי חטא מזמן רבי עד היום. מי כמו הרב וולבה עבד במשך ארבעים השנים האחרונות לחנך אנשים עפ"י תורת המוסר ועלה בידו והתקימה ברכתו של דודו הרב יעקב קמינצקי זצ"ל מתוך ההסכמה לספר "עלי שור" ח"א: "ברור לי שיביא תועלת מרובה לתלמידים העוסקים בתורה ושואפים לעליה רוחנית". הלא בזה הוא ממשיך את עבודתו הקדושה של חמיו הרב אברהם גרודזנסקי זצוק"ל.

הרב וולבה העיר במאמרו "הנני עם הארץ במדעי הטבע". על זה טוען פרופ' לב שמי שמשפיע על הנוער היום חייב לדעת מה מתחדש בעולם המדע. העובדה שהרב

וולבה מדבר בלשון ענוה לפני מרענים גדולים אינה שוללת ממנו וממשגיחים אחרים כל ידיעה בתחומים אלו.

פרופ' לב ממשיך: "המשגיחים בישיבות אינם רגים בשאלות יסוד היקום וגם נמנעים לדון ולהתמודד בפירוש המאורעות הכבירים של דורינו". הוא מסיק שדבר זה נובע מ"חסרון באמונה". זו האשמה חמורה מאד, המבוססת רק על החשש שמקנן בליבו של פרופ' לב ומההתרשמות שהיתה לו מכמה כוללים, פרופ' לב יודע שבמדע לא קובעים עובדות עד שעושים בדיקות מדויקות. לדעתי אסור לזרוק האשמות כאלו עד שמבססים אותם.

לפי עניות דעתי, צריך ללכת בדרך שישעי' הנביא הורה לחזקיהו המלך "בהרי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד" (ברכות י') בקשר למאורעות דורינו, שאין לשאול יותר מדי אלא לראות מה הם מחייבים אותנו לעשות. בזה לדעתי יש לישיבות שיטה ברורה.

פרופ' לב מאשים את עולם הישיבות בצרות אופק ונזיפה והשמצה במי שסוטה מהדרך. נכון כמו בכל חברה יש לבני תורה רצון לא להיות שונה מן הצבור (Peer pressure). אבל צריך לדעת שבכל הדורות מחו רבנים ולחמו נגד דברים שיזיקו את הרת לפי דעתם. מרבינו סעריה גאון יש קו עד ימינו. הרמב"ם, ר' יעקב עמדין, הגר"א מוילנא והרש"ר הירש. פעמים מחו על חוגים שנראים בעינינו היום כפורקי עול, כמו מלחמת הרמב"ם ורס"ג בצדוקים ופעמים מחו על חוגים שהיום מקובלים עלינו, כמו מלחמת ר' יעקב עמדין נגד ר' יונתן אייבשיץ או הגר"א נגד החסידות. אולם זה קרה בכל הדורות — מנהיג חייב לקחת עמדה. אני מתאר לעצמי שגם גדולי התורה של היום מחליטים להגיב, "משום שבגיל השיבה אסור לפחד לומר מה שבמעמקי הלב, גם אם הדברים לא יהיו מקובלים על אחרים" וגם דבריהם "מבוססים בחלקם הגדול על דעותיהם של גדולי התורה והאמונה של הדור הקודם", כמו שפרופ' לב כותב על עצמו.

פרופ' לב מתלונן על הספרים על תולדות חיים של גדולי תורה שהשמיטו נושאים חשובים. בוודאי שיש צדק בזה. פה המקום להעלות דוגמא לזה, דווקא לא מתוך עולם הישיבות. מדובר בהעלמת דבר מהותי הנוגע לשיטתו ודרכו של הרש"ר הירש. לשיטת הרש"ר הירש חלקים שונים, ביניהם (א) תורה עם דרך ארץ, (ב) הקהילה הנפרדת (Austritts gemeinde), הרש"ר הירש פסק שעל פי הלכה אסור להיות שותף בקהילה של הרפורמים. ויש חיוב לשומרי מצוות להקים קהילה נפרדת. כמובן קשה לדמות פסק הלכה על המצב בפרנקפורט לפני יותר ממאה שנה למצבנו היום. בכל זאת, אפשר להסכים עם העיקרון שהרב יעקב רונזנהיים הסיק, שאלו שאינם שומרים תורה ומצוות ואומרים שהתורה היא ענין פרטי אינם מיצגים את העם היהודי ואסור להכיר בהם בתור כאלה. לדאבונו מכריזים ראשי מדינת ישראל שהמדינה מדינת חוק ולא מדינת הלכה והדת היא ענינו של הפרט.

איך להגשים את העיקרון הזה של קהילה נפרדת כיום במדינת ישראל שבה שומרי מצוות הם בעל כרחם תחת שליטת חילוניים, הוא נושא הראוי לדון בו, במיוחד לאלו הדוגלים בשיטת תורה עם דרך ארץ. איך אפשר לחיות במדינת ישראל וליטול חלק

פעיל בכל עניניה, כמו ששיטת תורה עם דרך ארץ מחייבת, ובכל זאת לא לשכוח שרק שומרי מצוות צריכים להיות המייצגים של עם ישראל ולא החילוניים למרות שהם רוב.

אם כותבים מאמרים לרוב על נושאים כמו "תורה עם דרך ארץ בדורינו" למה לא כותבים על רעיון של "הקהילה הנפרדת בדורינו" או "שילוב רעיון של תורה עם ד"א ורעיון הקהילה הנפרדת במדינת ישראל"? *

לגבי התפילה לשלום צה"ל, עליה העיר העורך, יש להשיב: יש לנו שני היבטים על צה"ל (א) קבוצה של אנשים המנסים להגן על הישוב בא"י, ועל כך יש לבני הישיבות ולצבא החרדי הכרת טובה עמוקה כלפיהם וראגה אמיתית לשלומם וגורלם. כך עולה מהשיחות ששמעתי מפי ר"ח שמואלביץ זצ"ל ומיבלט"א הרב וולבה. בשעות סכנה הירבו בכל הישיבות באמירת תהילים ותפילות לזכותם והצלחתם של החיילים. (ב) במדינת ישראל היום, רבים משרי הממשלה, מייחסים את הצלחותיו הצבאיות של צה"ל לכוח וחכמתו — "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" (דברים ח' י"ז). הם שוכחים את המשך הפסוק "וזכרת את ה' אלקיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח' י"ח). הקהילות והישיבות שאינן מכניסות את התפילה לצה"ל חוששים מהתמיכה בסמל זה ובפילוסופיה של "כחי ועוצם ידי" המיוצגת על ידו בהכרתה הרתית בתוך נוסח התפילה של שבת. בוודאי שזה אינו מצדיק זלזול בחיילים או אי-הכרה בתרומתם. חשוב גם לציין שישנן קהילות וישיבות בהן אומרים "מי שבירך" לשלום החיילים. אני בעצמי מתפלל בישיבה כזאת.

אף כי ר' חיים שמואלביץ הדגיש את הצורך להכיר טובה לחיילים, לא נאמרה בישיבת מיר תפילה לשלום צה"ל והמדינה. האם אפשר לומר עליו שהיה לו חוסר אמונה ובטחון וחוסר הכרת טובה מינימלית?

פרופ' לב מצטט את הרב יעקב קמינצקי הרבה פעמים, ברצוני לכתוב ספור שהייתי עד לו: אברך בכולל התלונן לפני הר' יעקב קמינצקי על הבעיות שיש לו במסגרת הלמוד בכולל, היה זה בסוף ימיו של ר' יעקב, כשהיה כבר חולה ולא רבר הרבה, הוא ענה: "עס וועט איך ווערין שווער און שווער" (זה יהיה יותר ויותר קשה לך). האברך חשב שר' יעקב לא הבין את השאלה ורצה לשאול אותו שוב, בנו של ר' יעקב, ר' אברהם יבלחט"א הסביר: "אבא שלי רוצה לומר לך לעזוב את הכולל, אבל

* הכותב נ"י מעיר בצדק על הצורך לעיין בשיטת הרב הירש בהקמת קהילות תורתיות עצמאיות. בהקשר זה יש לציין שפרופ' יהודה לוי שליט"א פרסם ב"המעין" מאמרים אחדים על שיטת תורה עם ד"א והוא היה הראשון שפרסם לפני שנים אחדות בעברית את הטיעון ההלכתי של הרב הירש נגד החברות בקהלה רפורמית, אפילו אם קיים בקהלה הרפורמית גם אגף דתי. עיון חדש בסוגיה זו מביא בודאי למסקנה שהרב הירש היה מתנגד להקים קהילה נפרדת ורבנות נפרדת במקום, בו נמצאת רבנות חרדית יחידה עם מערכת כשרות מעולה. וראה בגליון האחרון של "המעין" (תמוז תשנ"ב) שלושה מכתבים מהרב הירש שהופיעו עכשיו בספר "שמש מרפא". בכוונה לא בחרה מערכת "המעין" מתוך החומר המעניין על תורה עם דרך ארץ שבספר, אלא דוקא מכתבים בהם הסביר הרב הירש את התנגדותו להיות שותף בארגונים שלא מכירים בתורה ומסורה (הערת העורך).

הוא לא רוצה לומר דבר כזה בפרוש, כך לא מדברים!". וכרי לאשר את דבריו שאל את אביו: אבא, לזה התכוונת? ור' יעקב נענע את ראשו. חבל שפרופ' לב לא למד ממורו ורבו שאפילו אם יש צורך לומר בקורת, הרי אם על בהמה טמאה חס הכתוב ולא הוציא לשון מגונה, על לומדי תורתנו הקרושה על אחת כמה וכמה.

הופיע ספר

שלמת אליהו

כולל

שלחן ערוך "יורה דעה" עם הגהות הרמ"א

באר הגולה – בתוספת מקורות תיקונים והערות

ביאור הגר"א

ביאורים לביאורי הגר"א

על הלכות נדה – סימנים קפ"ג-קצ"ו

בצירוף צילום הגהות הרמ"א דפוס ראשון קראקא ש"ל

נערך בעזרת ה' יתברך ע"י

שלמה מתתיהו בן לא"א הח"ר אברהם שליט"א לוונטהל

למען שלום החיילים

מאות אלפי יהודים במדינת ישראל מגויסים לצבא ועומדים על משמר ארצנו, בשרות סריר, במילואים, בהג"א ועוד. שרות צבאי אינו קל ודורש מאמצים גופניים ונפשיים ואף דורש ויתורים רבים בחיים הרגילים, כגון ויתור על שבתות וחגים בחוג המשפחה. זה לא דבר קל כלל וכלל. ב"ה לא אלמן ישראל ואלפי יהודים עומדים במשימה הקשה הזאת, משתדלים בצבא להתפלל במגין ודואגים לתיקון עירוב לשבת ואף מארגנים שיעורי תורה. יש ביניהם שיש להם פקפוקים על כשרות המטבח ומתנהגים בהתאם, לפעמים כמעט בסתר.

בבתי כנסיות רבים מתפללים למען שלום החיילים, אך לא בכולם. יש מתנגדים מסעמים שונים לנוסח ה"מי שברך" למען צה"ל, אבל מעולם לא שמענו התנגדות עקרונית להתפלל למען שלום החיילים, שלא תקרה להם תאונה, שלא יפגעו ח"ו מידי ישמעאל הרצחניות ומכל מיני פורענויות, ה' ירחם.

לכן מן הראוי שבכל בתי כנסיות, בתי מדרשות וישיבות יתפללו למען שלום החיילים העומדים על משמר ארצנו. יש להציע — וזאת רק הצעה — לומר בכל מוצאי שבת אחרי תפילת ערבית פרק תהלים למען אחינו בשרנו היוצאים משך השבוע לשרות צבאי להגן על עם ישראל בארצו, טף ונשים, זקנים וזקנות, בני תורה ותלמידים. תפלה למען שלום החיילים אינה תמיכה ב"פילוסופיה של כחי ועוצם ידי", אלא להיפך, זאת תפלה, תפלת רבים למען שלום אחינו החיילים.

במיוחד נאה לבני תורה שקיבלו דיחוי מגיוס להצטרף לאמירת פרק תהלים אחד, תפילה למען החיילים. יש בזה גילוי של הכרת הטוב כלפי החיילים, חוב שהרבה לדבר עליו מורנו הצדיק הרב חיים שמואלביץ זצ"ל, הן בשיחות בווערים, הן בשיחות התעוררות בליל כל נדרי בהיכל ישיבת מיר. מה יותר הגיוני מהדבר הזה, שבני תורה שקבלו דחוי מהשרות הצבאי מראים את הכרת טובה לאלה המשרתים בצבא, ביניהם שומרי תורה רבים ואף תלמידי חכמים צעירים שהתגייסו למען עמנו ולמען ערי אֵלֵהֵינו.

מה יפה ומה נעים שכל הציבור יתפלל בכל בתי הכנסיות, בבתי מדרשות ובהיכלי הישיבות פרק אחד, פרק קכ"א בספר תהלים: "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ. אל יתן למוס רגלך אל ינום שומרך". ובסיום המזמור: "ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם". מנהג ישראל לומר במוצאי שבתות פסוקי "ויתן לך", אבל בבתי כנסיות רבים נוהגים בשנים